

До спеціалізованої вченої ради Д 11.051.03
Донецького національного університету імені
Василя Стуса
Міністерства освіти і науки України

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, старшого дослідника, професора кафедри менеджменту організацій КУЧЕРА Анатолія Васильовича на дисертаційну роботу НАГАЙЧУК Вікторії Валеріївни тему: «Стратегія трансформації національного господарства до моделі циркулярної економіки», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дисертаційної роботи. Сучасний етап розвитку характеризується низкою викликів і тенденцій, які негативно впливають на довкілля й суспільство в цілому. Для подолання цих викликів започатковано низку ініціатив; реалізація однієї із них – Європейського зеленого курсу – безпосередньо пов'язана з імплементацією принципів циркулярної економіки. Згідно з нашими дослідженнями, у світі в останні роки кількість публікацій щодо циркулярної економіки збільшувалася дуже високими темпами, аналіз динаміки вказує на експоненційний ріст публікаційної активності в цій сфері. Станом на 20.11.2024 р. у базі Scopus було проіндексовано 10942 документи, що містили в назві термін «circular economy», з яких більше 50 % опубліковано за останні три роки (2022–2024 рр.). Це переконливо свідчить про значний науковий інтерес до проблеми розвитку циркулярної економіки у світі.

Проблема раціонального використання, збереження й відтворення природно-ресурсного потенціалу набула особливого значення через російсько-українську війну. Війна приносить руйнування, посилює екологічні проблеми, руйнує економіку в Україні. Однак нині, як ніколи, важливо швидко й ефективно усунути її наслідки, що є водночас і потенціалом розвитку циркулярної економіки та повоєнної відбудови України. Запровадження концепції циркулярної економіки є важливим і необхідним кроком для розвитку України, її інтеграції до Європейського Союзу та її повоєнної відбудови. Усе це свідчить про актуальність і значущість дисертаційної роботи В. В. Нагайчук.

Варто також наголосити на тому, що тематика дисертації відповідає одному з пріоритетних напрямів досліджень української академічної науки та державної політики. Так, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 р. № 476 «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні», технології циркулярної економіки визначено одним із складників напряму щодо раціонального природокористування.

Відповідно до постанови Президії НАН України від 10.01.2024 р. № 8 «Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних

досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2024–2028 роки», у секції 3.1. Економічні науки одним із пріоритетних є п. 3.1.31. Економіко-правові аспекти реалізації в Україні моделі циркулярної економіки.

Таким чином, актуальність, важливість і своєчасність тематики дисертації В. В. Нагайчук не викликає жодних сумнівів.

Основні наукові положення, висновки та рекомендації, що сформульовані у дисертації, ступінь їх обґрунтованості і достовірності. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, рефератом та опублікованими науковими працями дає можливість визначити, що наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими й достовірними, належать авторці та є її науковим доробком. В основу дослідження покладено опрацювання достатньої кількості праць провідних вітчизняних і зарубіжних учених, застосування різноманітних методів економічних досліджень, апробацію результатів дослідження та їх упровадження.

Для досягнення поставленої в дисертації мети та реалізації її завдань здобувачкою використано загальнонаукові та спеціальні методи досліджень. Дисертаційна робота за змістом, сутністю, структурою та оформленням відповідає вимогам до дисертацій економічного профілю на здобуття наукового ступеня доктора наук. У цілому дисертаційна робота В. В. Нагайчук характеризується логічною, завершеною структурою та послідовною побудовою, висвітлює зміст визначених розділів.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, предмет, об'єкт, гіпотезу та методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення, й наведено інформацію щодо апробації та оприлюднення в публікаціях результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження парадигми циркулярної економіки у складі концепції сталого розвитку» узагальнено парадигму циркулярної економіки в генезисі концепції сталого розвитку, систематизовано детермінанти функціонування лінійної та циркулярної моделей економіки, визначено особливості трансформації виробничих екосистем до моделі циркулярної економіки.

У другому розділі «Теоретико-методологічні засади впровадження циркулярної економіки» типологізовано стратегії трансформації національного господарства до моделі циркулярної економіки, розроблено підходи до оцінювання ефективності впровадження стратегій циркулярної економіки на мікрорівні, сформовано методологічний підхід до оцінки ефективності впровадження моделі циркулярної економіки на макрорівні.

У третьому розділі «Світовий досвід впровадження моделі циркулярної економіки» оцінено потенціал політики корпоративної соціальної відповідальності як елементу механізму трансформації до моделі циркулярної економіки, визначено галузевий вимір переходу на циркулярну модель відтворювального процесу, досліджено механізми наднаціонального та

державного стимулювання переходу до моделі циркулярної економіки.

У четвертому розділі «Оцінка потенціалу трансформації національного господарства до моделі циркулярної економіки» систематизовано передумови формування моделі циркулярної економіки в Україні на макрорівні, оцінено ступінь реалізації потенціалу переходу до моделі циркулярної економіки на мезорівні, досліджено механізми наднаціонального та державного стимулювання переходу до моделі циркулярної економіки.

У п'ятому розділі «Розробка та впровадження стратегії трансформації національного господарства до моделі циркулярної економіки» визначено напрями впровадження європейських практик переходу національного господарства до моделі циркулярної економіки, узагальнено регіональну політику впровадження моделі циркулярної економіки, розроблено стратегію циркулярної економічної трансформації на основі моделювання комплексного механізму використання вторинних ресурсів.

У висновках узагальнено результати дослідження відповідно до мети та завдань дисертаційної роботи. Поставлену мету досягнуто, завдання реалізовано.

У дисертаційній роботі є посилання на відповідні джерела інформації, а також дотримані норми законодавства про авторське право. Порушення академічної доброчесності на момент підготовки відгуку не виявлено.

Наукова новизна дисертаційної роботи. Наукова новизна, що відображена в дисертаційній роботі, є результатом авторських досліджень. До основних положень, що формують наукову новизну та особистий внесок авторки, слід віднести такі:

уперше:

– запропоновано методологічні основи дослідження трансформації національного господарства до моделі циркулярної економіки, в межах яких надано визначення економічної категорії «парадигма циркулярної економіки» (с. 58);

– узагальнено генезис теорії циркулярної економіки за логіко-послідовною еволюцією на основі визначення кола охоплених об'єктів та предметів дослідження, що дало змогу сформулювати завдання подальшого розвитку теорії циркулярної економіки, релевантні сучасним трансформаціям глобальної економічної системи (с. 51-52);

– запропоновано методологічний підхід до оцінки ефективності впровадження моделі циркулярної економіки на макрорівні, що базується зокрема на розрахунку інтегрованого індексу циркулярної економіки, який включає співвідношення екологічних та економічних ефектів від впровадження заходів циркулярної економіки та дає можливість оцінити ступінь інтеграції циркулярної економіки у національне господарство країни (с. 141-155);

– надано визначення механізму трансформації національного господарства до моделі циркулярної економіки, який запропоновано розглядати як систему важелів, інструментів та ресурсного забезпечення, що спрямовані на реалізацію пріоритетів розвитку циркулярної економіки, які формуються під впливом викликів глобального сталого розвитку (с. 69);

удосконалено:

– концепцію трансформації національного господарства до моделі циркулярної економіки, яка включає низку складників на теоретико-методологічному, методичному та інструментальному рівнях (с. 96-97);

– модель ухвалення й узгодження управлінських рішень щодо впровадження принципів циркулярної економіки в Україні на основі програмно-цільового підходу, реалізація якої здійснюється із залученням різних категорій стейкхолдерів за відповідними етапами (с. 259-261);

– методологію оцінювання ефективності впровадження моделі циркулярної економіки на мікрорівні в таких вимірах: економічному, технологічно-екологічному та соціальному, в межах якої запропоновано три основні групи показників: 1) оцінка ефективності економічних та ринкових факторів у реалізації стратегій переходу до моделі циркулярної економіки; 2) оцінка ефективності технологічно-екологічного складника реалізації стратегій переходу до моделі циркулярної економіки; 3) оцінка ефективності соціального складника впровадження стратегій переходу до моделі циркулярної економіки (с. 129-141);

набули подальшого розвитку:

– система R-принципів циркулярної економіки, до якої, на відміну від наявних підходів, запропоновано включити такі: повторна активація, повернення, рекондиція, перегляд, реконструкція, відновлення, редизайн, реформування, відмова, регулювання, зміни, пожвавлення, зміна місця дислокації, повторне виробництво, ремодельовання, оренда, ремонт, заміна, перепрофілювання, обмеження, реструктуризація, зміна сприйняття та моделі розуміння, переоснащення та зміна інструментів, ревіталізація, винагорода (с. 63);

– типологізація стратегій впровадження циркулярної економіки на основі аналізу принципів, мотивів та цілей впровадження, яка включає такі види стратегій: стратегію замкнення виробничого циклу; стратегію циркулярної інтеграції; стратегію управління матеріальними зворотними потоками; стратегію циркулярної диференціації; стратегію реінжинірингу бізнес-процесів відповідно до принципів циркулярної економіки; стратегію циркулярної віртуалізації (с. 115-126);

– систематизація основних напрямів державної політики щодо стимулювання інноваційного співробітництва в умовах циркулярної економіки за такими напрямками: структурний, напрям міжгалузевого співробітництва, напрям у галузях промисловості, напрям використання ресурсів, напрям суспільно-політичних трансформацій (с. 265-266).

Відповідність структури і змісту дисертації та реферату встановленим вимогам. Дисертаційна робота В. В. Нагайчук відповідає вимогам МОН України до докторських дисертацій. Вона складається з анотації (включаючи список публікацій здобувача), переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел із 384 найменувань і додатків; викладена на 423 сторінках комп'ютерного тексту, у т. ч. основна частина на 340 сторінках. Робота містить 44 таблиці, з них 4 таблиці займають 4 повні сторінки, 42 рисунки, з них 4 рисунки займають 4 повні сторінки, 6 додатків.

Дисертацію та реферат написано в науковому стилі, літературною мовою, згідно з чинними вимогами.

Теоретична та практична цінність результатів дослідження. Теоретична цінність роботи полягає в тому, що здійснено спробу розробити новий напрям досліджень – методологію формування стратегії трансформації національного господарства до моделі циркулярної економіки та обґрунтування практичних рекомендацій щодо її імплементації у вітчизняних умовах господарювання.

Із теоретичного погляду внесок авторки охоплює такі спекти: узагальнено парадигму циркулярної економіки в генезисі концепції сталого розвитку; систематизовано детермінанти функціонування лінійної та циркулярної моделей економіки; визначено особливості трансформації виробничих екосистем до моделі циркулярної економіки; типологізовано стратегії трансформації до моделі циркулярної економіки; розроблено підходи до оцінювання ефективності впровадження стратегій циркулярної економіки на мікрорівні та моделі циркулярної економіки на макрорівні. З прикладного погляду цінність роботи полягає в тому, що оцінено потенціал політики корпоративної соціальної відповідальності як елементу механізму трансформації до моделі циркулярної економіки; визначено галузевий вимір переходу на циркулярну модель відтворювального процесу; узагальнено механізми над- і національного стимулювання переходу до моделі циркулярної економіки, а також передумови формування вказаної моделі в Україні; оцінено ступінь реалізації потенціалу переходу до циркулярної економіки на мезорівні; систематизовано механізми реалізації потенціалу розвитку галузі поводження з відходами на принципах циркулярної економіки; визначено напрями впровадження європейських практик переходу національного господарства до моделі циркулярної економіки.

Основні результати дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних практичних рекомендацій щодо імплементації методології формування стратегії трансформації національного господарства до моделі циркулярної економіки у вітчизняних умовах господарювання й упроваджено на різних рівнях управління, зокрема: загальнодержавному (Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів); регіональному (Департамент фінансів Вінницької обласної військової адміністрації); місцевому (Департамент економіки і інвестицій Вінницької міської ради; громадська організація «Асоціація експертів зі сталого розвитку»); мікрорівні (ТОВ «Екосфера»; ТОВ «Науково-виробниче об'єднання «АЛТА»), у навчальному процесі Вінницького навчально-наукового інституту економіки.

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях та рефераті. За результатами досліджень опубліковано 49 наукових праць, у т. ч.: 2 одноосібні монографії, 2 колективні монографії, 6 статей у виданнях, які проіндексовані в базах даних Scopus та/або Web of Science, 16 статей у наукових фахових виданнях України, 16 публікацій апробаційного характеру, 7 публікацій в інших наукових виданнях. Реферат відображає основні положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту роботи. У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних у дисертації результатів, слід вказати на деякі дискусійні положення та зауваження.

1. Із теоретичного погляду в дисертації запропоновано визначення терміна «парадигма циркулярної економіки» й розглянуто окремі її компоненти, але не сформовано самої парадигми як цілісного наукового продукту, що є однією з найвищих форм наукового знання. На нашу думку, дослідження значно б виграло за наявності теоретичного обґрунтування такої парадигми та її системно-структурного порівняльного аналізу з парадигмою лінійної економіки.

2. Із методологічного погляду робота б значно виграла, якби другий розділ містив цілісну авторську методологію дослідження. Крім того, методологічно не зовсім коректно формулювати окремі завдання дисертації, починаючи зі слова «дослідити...», оскільки дослідження здійснюються для одержання певних (конкретних) результатів теоретичного, методологічного чи прикладного характеру.

3. У дисертації розроблено оригінальні підходи до оцінювання ефективності впровадження стратегій циркулярної економіки на мікрорівні та моделі циркулярної економіки на макрорівні. На нашу думку, в аналітичній частині роботи слід було б більше уваги приділити апробації підходів до оцінювання ефективності впровадження стратегій циркулярної економіки (на прикладі вибіркової сукупності). Крім того, бажано було б обґрунтувати й дотримуватися певного (однакового) часового діапазону дослідження в різних частинах роботи.

4. Оцінюючи фактори, бар'єри та потенціал трансформації національного господарства до моделі циркулярної економіки, слід було б забезпечити поєднання якісних методів з експертними оцінками, що дозволило б комплексніше оцінити виклики та перспективи розвитку циркулярної економіки в умовах війни та післявоєнної відбудови.

5. На нашу думку, дослідження значно б виграло, якби авторка в прогностичній частині роботи запропонувала проект Стратегії трансформації національного господарства України до моделі циркулярної економіки як стратегічного програмного документа.

Зазначені зауваження та дискусійні положення відображають власну наукову позицію опонента, загалом не зменшують значущості проведеного дослідження й не знижують загальної позитивної його оцінки та можуть слугувати підґрунтям для наукової дискусії та майбутніх досліджень.

Загальний висновок. Дисертаційна робота *Вікторії Валеріївни Нагайчук* на тему «*Стратегія трансформації національного господарства до моделі циркулярної економіки*» є самостійно виконаною завершеною науковою роботою, яка відзначається новизною, науково обґрунтованими результатами, що спрямовані на розв'язання важливої науково-прикладної проблеми – розроблення методології формування стратегії трансформації національного господарства до моделі циркулярної економіки та обґрунтування практичних рекомендацій щодо її імплементації у вітчизняних умовах господарювання.

Зважаючи на актуальність, наукову новизну, а також практичну цінність одержаних автором наукових результатів, дисертаційна робота за змістом відповідає вимогам п. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 502 від 19.05.2023 р. та № 507 від 03.05.2024 р.), а її авторка Нагайчук Вікторія Валеріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент

доктор економічних наук, старший дослідник,
професор кафедри менеджменту організацій
Національного університету
«Львівська політехніка»

Анатолій КУЧЕР

Підпис засвідчую

Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

Роман БРИЛИНСЬКИЙ